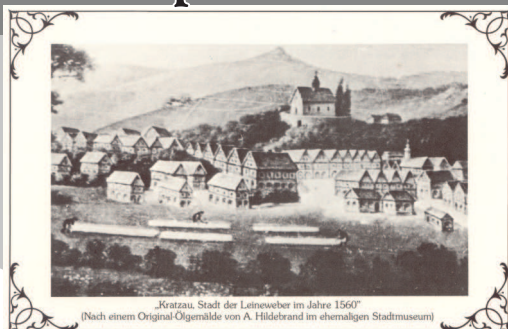

BULLETIN

No 224 / 4 - 2014

Společnosti přátel historie města Chrastavy

1914–2014: Před 100 lety vypukla první, tzv. velká válka

V roce 1866 táhly směřem od německých hranic do českého vnitrozemí i přes naše město desetitisíce pruských vojáků. 23. červen byl tehdy dnem, na který se dlouho vzpomínalo. Tehdejší prusko-rakouská válka byla krátká, trvala pouze několik týdnů. Rakousko-Uhersko a Prusko byly tehdy nepřátelé, i když se v obou státech hovořilo stejným jazykem.

Uplynulo půl století a začala další válka, tentokrát světová. Mězitím došlo k velkým změnám. Německý stát – kdysi roztržštěný na desítky malých státeků – se stal přední evropskou velmocí. V roce 1870 zvítězila německá armáda nad Francií a stala se vážnou hrozbou pro další vývoj v Evropě.

Přišel červenec roku 1914. Obilí na polích zrál a blížila se doba žní. Většina vesničanů se chystala na sklizeň úrody, což bylo pro zemědělské obyvatelstvo to nejdůležitější období v celém roce.

Něčekaně však byla vyhlášena mobilizace a statisíce mužů musely nastoupit do kasáren. Němci a Rakušané byli v první světové válce na stejné straně. Těžko si dnes dovedeme představit ty pocity, s nimiž čeští muži v řadách rakouské armády opouštěli své domovy... Úroda na polích tehdy sklízely ženy, starci a děti...

Kolik našich pradědů ztratilo tehdy život např. v severní Itálii na řece Piávě. Byl mezi nimi i chrastavský textilní dělník František Turpiš, který – podobně jako tisíce dalších českých mužů – přeběhl na stranu nepřítelů a stal se italským legionářem. Stalo se to v květnu roku 1918, několik měsíců před skončením první světové války. V jedné bitvě byl však zajat a v seвероitalské vesnici San Stino veřejně popraven... Do konce války zbývaly pouhé tři měsíce.

Légiè pomáhal tehdy zakládat také T. G. Masaryk, pozdější první prezident nově založené, samostatné Československé republiky.

Rakousko-Uhersko a jeho spojenci válku prohrály, také Německo bylo tehdy poraženo. K vítězným státům tehdy patřily Francie, Anglie,

Rusko a USA.

Mapa Evropy se po roce 1918 velmi změnila.

Vznikl tehdy společný stát Čechů a Slováků, také Poláci si tehdy vytvořili samostatný stát.

Mězi obyvatelé ČSR tehdy patřily také tři milióny Němců, kteří se stali vůči novému československému státu naprosto nespolehlivými.

Jé známo, že již při návratu vojáků z fronty postávali na libereckém nádraží němečtí „náboráři“, kteří přemlouvali vracující se vojáky, aby vstoupili do zvláštních ozbrojených jednotek nově vzniklého útvaru, zvaného Deutsch-Böhmen. Do čela tohoto německého státekku na našem území se postavil Rudolf Lodgmann von Auén. Jého sídlo bylo nejprve v Liberci, později v Těplicích. Situace došla tehdy tak daleko, že musela na mnoha místech v našem pohraničí zasáhnout naše nově vzniklá československá armáda.

Když se konaly první poválečné volby, početná německá menšina odmítla jít k volbám a provokativně chtěla volit v termínu, kdy se konaly volby v nově vzniklém sousedním Rakousku... Bylo jasné, že se Němci v naší zemi budou

Dobová fotografie chrastavského náměstí z 27. července 1914 zachycuje mobilizaci mužů do první světové války.

snažit všelijak narušovat další vývoj.

Vímě všichni, že tento nepřátelský trend vyústil až v rozbití ČSR po tzv. Mnichovské dohodě koncem září roku 1938.

Když si toto znovu uvědomíme, pochopíme, že tzv. odsun německého obyvatelstva nebyl tak lidský a neoprávněný, jak se na první pohled může zdát. Byl to tržst za podíl na rozbití demokratické Československé republiky v letech 1918 – 1938.

Uplynulo pouhých dvacet let od vzniku ČSR a začala

druhá světová válka. Těch dvacet meziválečných let stačilo k tomu, aby se ukázalo že je náš stát v „srdci Evropy“ životaschopný.

Situace se velmi změnila, Němci a Češi nestojí dněs proti sobě jako nepřátelē, ale oba národy jsou členy tzv. Evropské unie. Dá se tedy očekávat, že místo dřívějších sporů a hádek budou i nadále trvat nynější vztahy vzájemné spolupráce.

PhDr. František Vydra

Ukázka z připravované publikace o drobných sakrálních památkách, válečných pomnících a jiných zajímavostech na katastru města Chrastavy

První světová válka, 1914 – 1918

Původně byl tento velký válečný konflikt znám pod názvem *velká válka* nebo *světová válka*. Byl to globální válečný konflikt probíhající od roku 1914 do roku 1918, který svým rozsahem zasáhl Evropu, Afriku a Asii a probíhala i ve světových oceánech. Bězprostřední záminkou k válce se stal úspěšný atentát na arcivévodu a následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Estē (28. 6. 1914). Rakousko-Uhersko odvetou vyhlásilo válku Srbsku, čímž vyvolalo řetězovou reakci vedoucí k světové válce. Během jednoho měsíce se Evropa ocitla ve válečném konfliktu.

Válka propukla mezi dvěma koalicemi: mocnostmi Dohody (*Trojdhoda*) a Ústředními mocnostmi (*Trojspolek*). Člěny tzv. Dohody při vypuknutí války byly Spojené království (ktěre se do války zapojilo v důsledku německého vpádu do Bělgie), Francie a carské Rusko. K Dohodě se připojily později i další státy – v roce 1915 Itálie a v roce 1917 USA. Ústředními mocnostmi byly v roce 1914 Německo a Rakousko-Uhersko. K Ústředním mocnostem se také přidala Osmanská říše a v roce 1915 Bulharsko. Na konci války zůstaly neutrálními pouze Španělsko, Švýcarsko, Nizozemsko a státy Skandinávie.

Boje první světové války proběhly na několika frontách po celē Evropě. Na západní frontě boje probíhaly v zákopēch (zákopová válka). Od roku 1914 do roku 1918 bylo mobilizováno přes 60 milionů vojáků.

Válka skončila vítězstvím Trojdhody a kapitulací poražených zemí Trojspolku. Jako konec světové války je udáván a ve světě oslavován 11. listopad 1918, kdy od 11 hodin zavládlo na všech frontách příměří (11. 11. v 11 hodin), podepsané téhož dnē ve štábním vagóně vrchního velitelē dohodových vojsk francouzského maršála Fochē v Compi gnē. Formálním zakončením války byly Pařížské předměstské smlouvy v roce 1919.

Statisticky vzato, do velké války bylo postupně mobilizováno 74 milionů lidí, z toho z Rakouska-Uherska, jehož součástí byla tehdy i Chrastava, narukovalo téměř osm milionů mužů. Přímé válečné ztráty na bojištích se odhadují na osm a půl milionu lidí...

A právě mezi nimi byla i řada chrastavských, vítkovských i andělohorských občanů, kterým byly po válce plně hrůz – v níž se poprvé objevily tanky a vojenská letadla, ale i zákeřné chemické zbranē a bojový plyn – postaveny jako vzpomínka válečné pomníky.

Válečné pomníky padlým ve velké válce v Chrastavě

Pomník padlým v první světové válce - Andělská Hora

zřízen v roce 1922

Narukování na fronty první světové války v letech 1914 – 1918 bylo povinností i pro muže z tehdy ještě samostatné obce *Engelsberg* (Andělská Hora). Třinácti matkám, ženám či přítelkyním bylo loučení se svými blízkými tím posledním, neboť se domů z bojů už nevrátili.

Válka skončila a nové poválečné uspořádání Evropy definitivně ukončilo existenci Rakouska-Uherska a naopak přineslo vznik svobodného státu Čechů a Slováků, tedy Československé republiky. Přesto však na území, v němž žijeme, stále zůstala většina obyvatelstva německého původu. V období tzv. první republiky se v Sudetech žijící Němci odmítali začlenit do nově vzniklé Československé republiky. O to více byly aktivní poválečné německé spolky – Německá národní strana (DNP), strana Sudetoněmecká (SDP), ale i Spolek dobrovolných hasičů a další.

Místní němečtí dobrovolní hasiči nechali v roce 1922 zřídit pro své padlé spoluobčany v 1. světové válce tři metry vysoký žulový pomník ve tvaru mohyly jakoby postavené z kamenů, který dodnes stojí na návsi pod nově

zrekonstruovanou nádrží (dříve bělidlem) ve stínu dnes již staré smuteční vrby. V horní části válečného památníku je z východní strany umístěna deska o rozměru 600 x 1140 mm se jmény padlých – *Ansorge Heinrich, Horschak Rudolf, Kirsch Karl, Kirsch Reinhold, Paul Rudolf, Paulu Wilhelm, Scholze Eduard, Scholze Josef, Schwarzbach Bruno, Schwarzbach Bruno ml., Böhm Adolf, Stelzig Rudolf*.

Spodní syenitová deska má rozměr 750 x 490 mm a nese tento dvojjazyčný nápis:

DEM GEDENKEN / DER OPFER DES WELTKRIEGES / 1914 – 1918
GEWIDMET VON DER / FREIWILLIGEN FEUERWEHR ENGELSBERG

NA PAMÁTKU / OBĚTEM SVĚTOVÉ VÁLKY / 1914 – 1918
VĚNOVÁNO SBOREM DOBROVOLNÝCH HASIČŮ V ANDĚLSKÉ HOŘE.

V období po druhé světové válce byly původní desky s nápisy zničeny. K obnově došlo až po roce 1989.

Památník padlým Vítkovanům ve „velké válce“

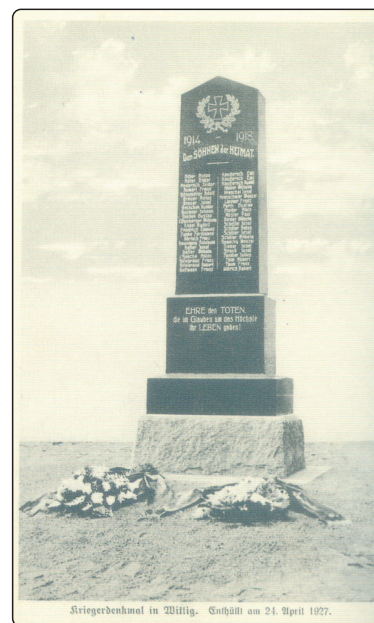
První světová válka si v letech 1914 – 1918 našla čtyřicet čtyři obětí i mezi muži z Dolního a Horního Vítkova. Jejich příbuzní zřídili na jejich paměť před vítkovským kostelem Nanebevzetí Panny Marie pomník z tmavého leštěného kamene. Jedním z hlavních mecenášů byla banka Raiffeisen, která věnovala na jeho zřízení velký finanční dar.

Slavnostní odhalení památníku proběhlo za velké účasti veřejnosti 24. dubna 1924. Po náboženském obřadu přednesli své proslovy i zástupci místních spolků, na závěr zahrála místní kapela píseň „O věrném kamarádovi“.

Samotný pomník sestával z jakýchsi čtyř kaskád: první byla z hrubé opracované světlé žuly, druhou tvořil nízký stupeň již z černého leštěného kamene, třetí díl užší a vyšší obsahoval nápis: *Ehre den Toten, die im Glauben an das Höchste ihr Leben gaben*. (překlad: Čest mrtvým, kteří ve víře v to nejvyšší obětovali své životy.)

Na poslední části – hlavním těle pomníku – byl nahoře vyryt vavřínový věnec s křížem, pod ním letopočty 1914–1918 a nápis: *Den SÖHNEN der HEIMAT*. (překlad: Padlým synům vlasti) a ve dvou sloupcích seznam padlých.

Pomník dnes již neexistuje. Pravděpodobně byl zničen po konci druhé světové války, kdy byli místní němečtí obyvatelé vysídleni a nahradil je český živel.

Připravil Ivan Vydra

Zemřel pan Zdeněk Šulc, nejen zakládající člen SPHMCH

Začátkem měsíce března nás zastihla smutná zpráva, že dne 9. 3. 2014 nás navždy opustil jeden ze zakládajících členů SPHMCH pan Zdeněk Šulc.

Jeho osobnost bude navždy spjata s dlouholetým působením v naší Společnosti.

Do posledních dní se aktivně účastnil všech akcí, podporoval nás slovy i činy a jeho rady a zkušenosti pomáhaly při fungování a rozvoji spolku.

Až do roku 2012 byl člen rady SPHMCH. Této funkci se vzdal ze zdravotních důvodů, ale naše rady neopustil a nadále se zapojoval do činnosti, pokud to jeho stav dovozoval.

V roce 2008 byl vyhlášen jako osobnost města Chrastavy za celoživotní zájem o kulturní činnost v našem městě a působení v oblasti místní kultury. Jeho velkou láskou byl Führichův dům, který byl sídlem SPHMCH. Pěchoval o jeho údržbu a jako zaměstnanec infocentra byl i

průvodcem návštěvníků, kterým poutavě a s humorem sobě vlastním vykládal historii domu, o životě Josefa Führicha a o exponátech zde vystavených.

Nědá se ani vypsát, čím vším se zapsal do paměti našeho města, SPHMCH a všech lidí, se kterými žil a pracoval. Každý, kdo ho znal, si ale vzpomene, jak rád vyprávěl anekdoty. Vzal vás za rameno a zeptal se: „A tuhle znáte? ...Kohn s Roubíčkem ve vězení. Kohn sedí na pryčně, Roubíček přechází po celé. A Kohn něvrle povídá: Roubíček, jestli si myslíš, že když chodíš, tak nėsědíš, tak se sakra mējłěj.“ – a svět byl hned vėsělėjší a úsměv pana Šulce nakažlivý. A tak si ho budemě pamatovat.

Děkujemě za všěchno, čím nás potěšil a obohatil, za to, že jsmě mohli poznat jeho

laskavé srdce.

Vzdávámě čest jeho památce.

SPHMCH

Chrastava – včera a dnes

Památník chrastavským obětem 1. světové války, zřízen v roce 1925

Pohlednice z roku 1925.

Před bočním – jižním – vchodem do chrastavského kostela sv. Vavřince vystavěli němečtí obyvatelé Chrastavy v roce 1925 památník, jako vzpomínku svým padlým spoluobčanům a příbuzným na bojištích 1. světové války. Tento symbolický válečný památník byl slavnostně odhalen 30. srpna 1925 a do dnešních dnů se z původní podoby dochovalo jen jeho torzo. Vzhled v den odhalení byl následující: Na půlkruhovém soklu v průměru pěti metrů bylo postaveno šest zdobených pískovcových pilířů, nesoucích na ochozu ve výšce přes dva metry plastický nápis „1914 – DEN HELDEN DER HEIMAT. – 1918“ (překlad: 1914 – Hrdinům vlasti – 1918). Na zídce mezi sloupy byla na žulových deskách vytesána jména všech 222 chrastavských obětí této válečné události. Na ploše před půlkruhovým sloupovým byla pak umístěna na

soklu s letopočtem 1925 socha klečícího raněného vojáka v přílbě. K soše byly zbudovány tři kamenné schody.

V období po konci druhé světové války nebyl památník zcela zrušen, ale byly zničeny všechny připomínky jeho německého původu – desky se jmény padlých byly odstraněny, plastický nápis z horní části byl odsekán a zničena byla i centrální socha.

Dlouhá léta stával uprostřed zbytku půlkruhového pomníku tmavý třímetrový dřevěný kříž, který sem byl přemístěn ze zrušeného hřbitova v Andělské Hoře.

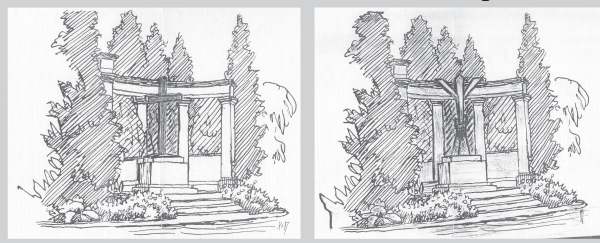
První studie plánované obnovy tohoto válečného pomníku byly zpracovány již v roce 1999 Ing. arch. Andreou Šamlovou. Ani jedno z navrhovaných řešení obnovy, kde zde měl být umístěn opět kříž, však realizováno nebylo. Pomník se dočkal generální opravy až o tři roky později, kdy město získalo dotaci od Ministerstva obrany ČR z programu „zabezpečení péče o válečné pomníky“ ve výši 1,280.000,-Kč. I tentokrát byly zpracovány A. Šamlovou dva návrhy – jeden s kamenným jehlanem, druhý – realizovaný – se dvěma deskami. Popis: na dvou kamenných blocích včleněných do původního schodiště jsou umístěny nápisy – na černé leštěné desce ze syenitu „DEN OPFERN DES I. WELTKRIEG“ a na leštěné žule pak český nápis téhož významu „OBĚTEM 1. SVĚTOVÉ VÁLKY“.

Realizace proběhla ve dvou etapách, včetně úpravy přístupového schodiště i okolí v termínu 20. říjen – 20. prosinec 2002 firmou Torkret z Benátek nad Jizerou.

Místo se v minulosti i v současnosti stává terčem útoků vandalů, kteří pomník všelijak poškozují, stejně jako řadu dalších památek ve městě.

Text a foto: I. Vydra, 2013

Dvě nerealizované studie z projektové dokumentace navrhované rekonstrukce pomníku.

Tentýž pomník – stav leden 2013.

BULLETIN

Společnosti přátel historie města Chrastavy

No. 224, vyšlo v dubnu 2014

Vydává jako přílohu Chrastavských listů a pro svoji potřebu Společnost přátel historie města Chrastavy.
Toto číslo připravili: PhDr. František Vydra, Ivan Vydra, Jana Zahurancová

Napsat nám můžete na
e-mail: sphmch@volny.cz